

УДК 378.017.4

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Світлана Гнатенко

*Запорізький державний університет
бул. Жуковського, 66, 69063 Запоріжжя, Україна*

Розглянуто проблему виховання громадянськості у вищому навчальному закладі на прикладі Запорізького державного університету. Проаналізовано процес навчання і виховання громадянськості молоді, підвищення професійної майстерності, ефективні умови і шляхи виховання студентів.

Ключові слова: виховання, громадянськість, навчання, вищий навчальний заклад, педагогічні технології, особистість, педагог.

Сучасні дослідники звертають увагу на авторитарний характер, недосконалість навчально-виховного процесу у вищій школі. Зокрема, В. Андрущенко стверджує, що в деяких університетах продовжують викладати теорію як “істину в останній інстанції”, що не сприяє дійсному соціальному пізнанню і реальному осмисленню практики [3, с. 4]. На думку О. Вишневського, лекційні заняття мало що дають для розвитку інтелекту, тому, мовляв, варто надавати перевагу практичним формам роботи і в такий спосіб перенести акцент із засвоєння готової інформації на розумову роботу [1, с. 9]. Безперечно, що в сучасній вищій школі постійно впроваджують нові технології навчання, викладачі намагаються оновити лекції, вступаючи зі студентами у творчий діалог, прагнучи викладати цікаво, змістовно, із залученням інноваційних виховних технологій.

Навчання необхідно організувати так, щоб воно формувало людину високої моралі. Здійснюючи моральне виховання, треба наводити приклади видатних осіб, які були взірцем служіння благородним ідеалам людства. Завдання педагога полягає у підвищенні виховного впливу на молодь методами, які застосовуються у навчанні, формами організації навчальної роботи.

Аналіз історико-педагогічної літератури засвідчує, що до проблеми виховання молоді засобами слова педагоги виявляють особливий інтерес. Прогресивні погляди про навчання і виховання засобами слова відображені у працях Я. Коменського, Г. Сковороди, К. Ушинського, Л. Толстого, М. Драгоманова, І. Франка, А. Макаренка, О. Потєбні, І. Огієнка, Г. Ващенко, С. Русової, П. Мовчана, О. Ольжича та ін.

Справді, педагогічна діяльність дуже близька до творчого процесу. Це

повсякденний творчий пошук оптимальних шляхів вирішення навчально-виховних завдань. Сучасний викладач, який працює творчо, повинен вміти вдосконалювати процес навчання і виховання молодого покоління, підвищувати його ефективність на основі вивчення та узагальнення передового досвіду, оволодіння та практичного застосування сучасних досягнень науки [2, с. 96]. Зазначимо, що завдання формування творчої особистості майбутнього фахівця зумовлюють і певну специфіку залучення студентів вищої освіти до наукової творчості. Щоб розв'язати ці завдання, необхідно передусім сформувати теоретичну основу концепції організації наукової творчості студентів вищого навчального закладу, що передбачає принаймні такі головні елементи:

- залучення студентів до пошукової діяльності з першого до останнього курсу навчання у вищому навчальному закладі;
- тісний зв'язок з практикою майбутньої роботи; впровадження отриманих результатів у виробництво [2, с. 97].

Під час виконання наукової роботи студентів залучали до написання наукових статей, доповідей на наукові конференції, рефератів. Студенти брали участь у таких конференціях: “Студент-98: проблеми і перспективи виховної роботи в сучасному вищому навчальному закладі” (Запоріжжя, 1998), “Сучасне студентство України: досвід, проблеми, перспективи” (Запоріжжя, 2002), “Актуальні проблеми культури сучасного студентства України” (Запоріжжя, 2003).

Отже, наукова робота студентів підвищує ідейно-теоретичний та спеціальний рівні підготовки, стимулює наукову спостережливість, формує активну життєву позицію.

Актуальною в сучасних умовах є проблема залучення студентської молоді до національно-духовних цінностей. Велика увага повинна приділятися питанням національної культури, народного календаря, ремесел, традиційних занять українського народу, кращих традицій, звичаїв та обрядів України, проведення народних свят. Ознайомлення з творами мистецтва, з особистістю майстра, знайомство із зразками художньої культури має велике значення у формуванні духовності особистості.

Виховання громадянськості в навчально-виховному процесі вищої школи має реалізуватись у процесі:

- патріотичного виховання (вивчення історії рідного краю, України, відвідування історичних, краєзнавчих та етнографічних музеїв, пошукова робота краєзнавчої тематики);
- національного виховання (ознайомлення з традиціями, українськими обрядами, легендами про походження міст і селищ Запорізького краю, відвідування музею історії запорозького козацтва тощо);

- правового виховання (виховні години, дискусії, формування правової культури, виховання поваги до державних символів, законів України).

Формування духовної культури особистості передбачає використання комплексного і системного підходів у навчально-виховному процесі. Особливо це стосується аспекту духовної культури особистості, яку необхідно розглядати як систему. Саме у вихованні її елементів виникає потреба застосовувати комплексний підхід. Духовна культура виконує свою головну функцію у процесі збагачення індивіда необхідними знаннями. Правильне уявлення про потреби соціального життя формує у людини готовність діяти відповідно до цих потреб.

Важливу роль у підготовці висококваліфікованих і національно свідомих громадян відіграє формування національної самосвідомості. Національна самосвідомість – це інтегративна якість особистості, якій властиві любов до рідної землі, глибоке знання рідної мови, історії, турбота про розвиток духовної культури рідного народу, творче відродження національних традицій, звичаїв, активна участь у них, повага до своєї нації й інших народів. Національна свідомість є тією системоутворювальною ланкою, від якої залежить не лише глибина і стійкість патріотичних почуттів, поглядів, переконань, а й громадянська позиція, суспільна активність особистості. Національна свідомість стає найважливішим показником не лише освіченості, а й вихованості, високої культури, цілісності особистості. Під час викладання основних навчальних курсів, які охоплювали елементи патріотичного виховання (інтелектуальні ігри – кросворд “Письменники-патріоти”; тексти народознавчого характеру для мовного аналізу; виступ члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, члена Національної спілки художників України О. П. Артем’євої із доповіддю “Барви запорізького рушника”), студентам пропонувались інші форми засвоєння матеріалу (екскурсії до Державного музею декоративного мистецтва України (м. Київ, 2002 р.), Державного музею архітектури і побуту України (с. Пирогово Київської області, 2003 р.), відвідування “Світлиці” при Інституті вдосконалення вчителів (м. Запоріжжя, 2002 р.), Музею історії запорозького козацтва (о. Хортиця, 2003 р.).

Важливе значення надається використанню елементів народної педагогіки, культури. Народні традиції забезпечують психологічне середовище, акумулюють такі моральні категорії, як честь, совість, терпимість, любов, обов’язок. Знання традицій духовної культури свого етносоціуму зумовлює зародження інтересу до традицій і культури інших народів, що є основою формування соціально-етичних норм поведінки з високою культурою міжособистісного спілкування та міжнаціональних стосунків.

Національне спрямування навчально-виховного процесу закладів вищої освіти має стати основоположним принципом подальшого розвитку системи освіти України. Головними критеріями вихованості, загальної та професійної культури випускників вищої школи України мають стати високий професіоналізм; національна самосвідомість; патріотизм; демократизм; гуманізм; висока моральна, правова, духовна, мовна, фізична, екологічна культура та трудова активність; гармонія раціонального і емоційного, етичного і естетичного; інтелігентність та моральна бездоганність; дисциплінованість і організованість; заповзятливість та ініціативність у повсякденній діяльності; підвищена вимогливість до себе; конкурентоспроможність; потреба в самовдосконаленні [4, с. 65].

У процесі викладання дисциплін “Сучасна українська мова”, “Ділова українська мова”, які разом з іншими дисциплінами повинні створити національну систему освіти та виховання у студентів, актуалізуються головні положення Постанови 998 Кабміну України “Про затвердження Комплексних заходів щодо всебічного розвитку і функціонування української мови” (08.09.1997 р.).

Особливістю навчально-виховної роботи зі студентами є поєднання аудиторних занять і позааудиторної роботи, специфіки майбутньої роботи, попереднього життєвого досвіду і тих моральних засад, на яких формувалась особистість студентів.

Викладання мовних дисциплін спрямоване на те, щоб сформувати шанобливе відповідальне ставлення до мови, до її історичних коренів, до пам’яток духовної культури народу, що є особливо актуальним для південно-східного регіону України.

Міжпредметні зв’язки на заняттях з мовних дисциплін стають дієвим засобом підвищення виховного потенціалу занять. Широке використання на заняттях з мови дидактичного матеріалу з історії України, етнографії, українознавства, літератури, мистецтва тощо сприяє не тільки розширенню світогляду молодих людей, але і значному їхньому духовному збагаченню.

Важливим етапом підготовки студентів до вирішення завдань з громадянського виховання стало застосування на семінарських і практичних заняттях з “Народознавства”, “Сучасної української мови”, “Ділової української мови”, “Історії української літератури ХХ ст.” методу аналізу і моделювання ситуацій – морального вибору, розвивальних ситуацій.

Використання виховних засобів українознавства дасть молоді змогу проаналізувати ті моральні риси, які характеризували наших пращурів, зіставити і порівняти їх із сучасним станом суспільності, зробити правильні висновки. Вивчення українознавства має своїм завданням продемонструвати, що постійним ідеалом української етнопедagogіки була людина праці, горда і свідомо свого покликання, з почуттям національної гідності. Це допоможе

відродити у свідомості молоді, у її практичній діяльності високу духовність українців, сформувані особистість, яка б знала потреби нації, прагнула б їх вирішити та невтомно працювати задля цього.

Організація виховної роботи студентів базується на знаннях рідної історії, мови і культури, впровадженні народознавства як методології опанування соціального досвіду, що відіграє роль об'єднувального чинника, створює нове інтелектуальне середовище у викладанні навчальних дисциплін та розкритті їхніх виховних впливів на розвиток особистості студента. Програмний матеріал тісно пов'язаний з ідеями української державності та її історії.

Створення у навчально-виховному закладі спеціально обладнаного кабінету має виразну педагогічну мету: забезпечення умов для досягнення єдності теорії та практики, а також послідовності та безперервності педагогічної підготовки.

При кафедрі українознавства філологічного факультету 1997 року створено кабінет-музей "Світлиця". Це колекція одягу, предметів побуту, експонати, зібрані студентами університету. Тут проводяться практичні заняття з народознавства, етнографії. Студенти відвідують кабінет-музей, щоб ознайомитися з українською побутовою культурою, звичаями, обрядами.

Для того, щоб виховати, потрібно мати зразок, приклад, ідеал. Ідеал виховання – це уявлення про досконалу людину. Це ті найвищі вершини, які має підкорити виховання. В їх основі лежать загальнолюдські цінності як складова норма певного історичного розвитку суспільства. Протягом століть людина ставила на перший план високі духовні чесноти. У народному досвіді, у традиціях і звичаях, що шліфувалися протягом віків, в яскравих образах, афоризмах, прислів'ях закладено мудру народну філософію, своєрідний моральний кодекс, визначено поведінкові норми – бути чесним, правдивим, скромним, совісним, працьовитим, милосердним, поважати старших, турбуватися про батьків, не нищити природу тощо.

Для педагогів сьогодні актуальне таке завдання: виховати національно свідому особистість, громадянина Української держави, для якого природним є прагнення говорити рідною мовою, а поняття людської гідності охоплює глибинне відчуття приналежності до української нації, свого роду, родини. Це проблеми світоглядного характеру в навчально-виховному процесі вищої школи.

1. Вишневецький О. Побудуймо систему задач, доступних кожній дитині // Освіта. 2001. 2–9 трав. С. 9.

2. *Галузинський В. М., Свтух М. Б.* Педагогіка: теорія та історія: Навч. посіб. К., 1995.

3. Доповідь міністра освіти і науки України Василя Григоровича Кременя на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001 року // Освіта. 2001. 10–17 жовтня. С. 5–8.

4. *Щербань П. М.* Національне спрямування навчального процесу вищої школи // Проблеми освіти. 2002. Вип. 27. С. 54–66.

CIVIC EDUCATION AT THE LIBERAL ARTS CLASSES

Svitlana Hnatenko

*State University of Zaporizhzhia
Zhukovs'ky Str., 66, UA–69063 Zaporizhzhia, Ukraine*

The article deals with the problem of students' civic development in higher educational institution, particularly in Zaporiz'ky State University. It considers young people education for citizenship engagement, their professional skills improvement, and effective ways and tools of their development.

Key words: development, citizenship, education, higher educational institution, pedagogical strategies, personality, teacher.

Стаття надійшла до редколегії 20.04.2004
Прийнята до друку 13.10.2004